

BRANDL GERGELY – GÖNCÖL CSABA – JUHÁSZ KRISZTINA –
MARTON GELLÉRT ERNŐ – SZABADOS JÁNOS

Kommunikáció és híráramlás

*A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája
az 1627. évi szőnyi békekötés során**

A jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa az 1627. évi szőnyi békeszerződés létrejöttében részt vevő diplomáciai „apparátus” személyi és intézményi összetételét, emellett ezen entitások kommunikációs csatornáit és azok jellegét is ismertesse egy széles körű gyűjtésre épülő adatbázis felhasználásával.¹ A közel 2000 tételt tartalmazó adatbázis alapját az 1627-es béke, a hozzá kapcsolódó ratifikációs folyamat és a szécsény–budai területvita – tehát az 1626. december 18-tól 1629. december 8-ig tartó időszak – levelesanyaga alkotja. Figyelmünk középpontjában a tárgyaló felek közül a Habsburg-oldal (a császári és királyi méltóságviselők) áll. A tételek nagyrészt instrukciók és jelentések vagy azok kivonatai, illetve a békefolyamat résztvevőinek túlnyomórészt hivatalos természetű levelesanyaga. Az egybe rendezett iratállomány igen kis mértékben tartalmaz releváns, magánjellegű levélváltást. Az épülő adatbázis alapján pedig az 1627-es év levélforgalmáról adunk részletesebb képet: bemutatjuk a békefolyamat vázlatos eseménytörténetét, a diplomáciai és a levelezési rendszer általános jellegét, kiemelve benne a tárgyalások egyik központi alakjának, Esterházy Miklós nádornak a szerepét. Ilyen módon a hozzá kötődő kommunikációs csatornákat és gócpontokat helyezzük vizsgálódásunk homlokterébe.

Szükséges kiemelni, hogy az épülő adatbázis jelenlegi hiátusai miatt a folyamatot érintő, minden részletre kiterjedő vizsgálódásra nincs lehetőségünk. Ezzel összefüggésben nem kívánjuk a Habsburg–oszmán békerendszer tipizált képét sem megteremteni, csupán specifikus példát ismertetünk, vagyis egyetlen exemplumot kívánunk kiemelni a 17. századi békék közül.

---

* A tanulmány az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkája, amely az Emberi Erőforrások Minisztériumának 20391-3/2018/FEKUSTRAT kódszámú pályázata támogatásával készült, amely a Szegedi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Kiválósági Központ, Középkori és Kora Újkori Magyar Történelmi Tanszék, MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoportjának munkája. Brandl Gergely kutatásait az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP–18–3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatta. Köszönettel tartozunk Papp Sándor kutatócsoport-vezetőnek, aki értékes tanácsaival segített bennünket.

¹ Az alábbi ismertető levéltári és kiadott forrásokon kívül az adatbázisunkba bekerültek a következő kötetek releváns iratai is: Szilády Áron – Szilágyi Sándor (szerk.): *Török-magyarokori államokmánytár*. 2. köt. Budapest, 1869. 7–99.; Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor és a Porta. Második közlemény*. Történelmi Tár, 5. évf. (1882) 42–47., 50–51.; Gergely Samu: *Adalék Bethlen Gábor és a Porta című közleményhez. Harmadik és befejező közlemény*. Történelmi Tár, 6. évf. (1883) 609–624.; Velics Antal: *Török levelek a kismartoni levéltárból*. Történelmi Tár, 8. évf. (1885) 575–579.; Szilágyi Sándor: *Levelek és okiratok Bethlen Gábor utolsó éveitörténetéhez (1627–1629)*. Történelmi Tár, 10. évf. (1887) 5–11., 722–723.; Szilágyi Sándor: *Thurzó Imre követsége*. Történelmi Tár, 18. évf. (1895) 104–107.; Makkai László (szerk.): *Bethlen Gábor emlékezete*. Budapest, 1980. 167–182.

Módszertani és irodalmi keretek

A jelen munkában nincs lehetőségünk arra, hogy részletesen ismertessük az utóbbi évek paradigmaváltásait és azok diplomáciatörténeti kutatásokra gyakorolt hatásait. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy a korábbi – főleg a klasszikus pozitivisták – kutatások fókuszában a forrásközlés és a korszakalkotó személyiségek cselekedeteinek értékelése állt. Mára ezek a szempontok új kérdésfeltevésekkel bővültek, míg a forrásközlés központi szerepe megmaradt, az újabb tanulmányok az államközi kapcsolatok egyéb aspektusait is vizsgálják, így a diplomaták társadalmi helyzetének, karrierlehetőségeinek és kapcsolati hálójának, az ajándékozási szokásoknak és az audienciák ceremonális kereteinek rekonstruálása, a hírszerzés és az infrastruktúra rendszerének feltárása is előtérbe került. Az új szemlélet mind külföldön, mind belföldön hatott a Habsburg–oszmán kapcsolattörténeti kutatásra.²

Ezek alapján elmondható, hogy a diplomáciatörténeti kutatásoknak számos iránya azonosítható. Ezen irányzatokból jelen kutatásunk számára azok a példák voltak a legfontosabbak, ahol a modern társadalomtörténeti módszertan tanulságait (például kapcsolati háló vagy kliens-patrónusi viszony tanulmányozása) és a digitális bölcsészet újabb vívmányait is alkalmazták.³ Az újfajta szemlélet és módszertan révén számos kérdés pontosabb kutatásra válik lehetővé.

² Összefoglalóan az új diplomáciatörténet jellemzőiről lásd: Strohmeyer, Arno: *Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben: A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete*. Történelmi Szemle, 59. évf. (2017) 2. sz. 177–198. A modern diplomáciatörténeti kutatások néhány jelentős magyar nyelvű munkája, a teljesség igénye nélkül: Kerekes Dóra: *Diplomaták és kémek Konstantinápolyban*. Budapest, 2010. 87–234.; Cziráki Zsuzsanna: *Habsburg–Oszmán diplomácia a 17. század közepén: Simon Reniger konstantinápolyi Habsburg rezidens kinevezésének tanúságai (1647–1649)*. Századok, 149. évf. (2015) 4. szám. 835–871.; Kovács Ágnes: *Habsburg–oszmán diplomácia a harminc éves háború utolsó éveiben. Alexander Greiffenklau von Vollrats rezidensi tevékenysége*. In: Bódi Dalma – Vida Bence (szerk.): *Paletta. II. kora újkor-történeti tudományos diákkonferencia. Tanulmánykötet*. Budapest, 2015. 93–111.; Papp Sándor: *Egy Habsburg-követ, Simon Reniger oszmán kapcsolathálózata*. Aetas, 31. évf. (2016) 3. sz. 40–53.; Szabados János: *A 17. századi Habsburg-hírszerzés „gyöngyszeme” – Hans Caspar budai titkos levelező (1646–1659) munkássága. Vázlat egy nagyobb összefoglaláshoz*. Aetas, 31. évf. (2016) 3. sz. 77–92.; Tóth Hajnalka: *Mennyit ér egy magyar lovas hadnagy? Egy rabkiváltás története diplomáciatörténeti kontextusban a 17. század közepéről*. Századok, 152. évf. (2018) 2. sz. 247–284. A német nyelvű művek: Petritsch, Ernst D.: *Dissimulieren in den habsburgisch-osmanischen Friedens- und Waffenstillstandsverträgen (16–17. Jahrhundert): Differenzen und Divergenzen*. In: Strohmeyer, Arno (Hrsg.): *Frieden und Konfliktmanagement in interkulturellen Räumen: das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Stuttgart, 2013. 145–162.; Strohmeyer, Arno: *Wahrnehmungen des Fremden: Differenzierungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert: Forschungsstand – Eträge – Perspektiven*. In: Rohrschneider Michael – Strohmeyer, Arno (Hrsg.): *Wahrnehmungen des Fremden: Differenzierungen von Diplomaten im 16. und 17. Jahrhundert*. (Schriftreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte. e. V., 31.). Münster, 2007. 1–50.; uő: *Kategorisierung und Denkschemata in diplomatischer Kommunikation: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident an der Hohen Pforte (1629–1643)*. In: Barth-Scalmani, Gunda – Harriet, Rudolph – Steppan, Christian (Hrsg.): *Politische Kommunikation zwischen Imperien. Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*. Innsbruck, 2013. 21–29.

³ A kapcsolati hálóról lásd: Düring, Marten: *Netzwerkforschung in den Geschichtswissenschaften zwischen Metaphern, Strukturen und Datenbanken. Ein Überblick*. In: Grunder, Hans-Ulrich – Hoffmann-Ocon, Andreas – Metz, Peter (Hrsg.): *Netzwerke in bildungshistorischer Perspektive*. Bad Heilbrunn, 2013. 33–44. Példaként lásd: Graf, Tobias P.: *The Sultan's Renegades. Christian – European Converts to Islam and the Making of the Ottoman Elite, 1575–1610*. Oxford, 2017. 149–159. A kliens-patrónusi viszonyról lásd: Droste, Heiko: *Patronage in der Frühen Neuzeit – Institution und Kulturform*. Zeitschrift für Historische Forschung, Jg. 30. (2003) 555–590.; Hengerer, Mark: *Amtsträger als Klienten und Patrone? Anmerkungen zu einem Forschungskonzept*. In: Brakensiek, Stefan (Hrsg.): *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Eu-*

A tizenöt éves háborút követően, a 17. század első felében a Habsburg–oszmán diplomáciai kapcsolatokat hosszú, relatíve békésnek mondható időszak (1606–1663) jellemezte, amelyben mindkét birodalom bel- és külpolitikai nehézségek sorozatával nézett szembe. Az 1606. évi zsitvatoroki béke után az addigi gyakorlattal ellentétben a szultán és a császár már egyenrangú uralkodókként ismerték el egymást. Ekkor állapodtak meg a békekötések ceremóniális kereteiről, valamint rögzítették a békék ratifikációs folyamatát is. Majd az 1620-as évek Habsburg–oszmán viszonyáról is elmondható, hogy mindkét birodalom érdekelt volt az egymás elleni nyílt háború elkerülésében.⁴

A Habsburg-fél erejét az elhúzódó harmincéves háború (1618–1648) kötötte le.⁵ A szőnyi békefolyamat idején felívelőben volt a császári hatalom, hiszen ekkor került sor III. Ferdinánd cseh királlyá koronázására, illetve Johann T'Serclaes von Tilly (1559–1632) és Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein (1583–1634) császári generálisok is sorozatos győzelmeket arattak a háború úgynevezett dán–alsószász szakaszában. Az időközben kitört mantovai örökösödési háború azonban már jelezte a császári hatalmi pozíciók meggyengülését. Mindezek következtében a Habsburgoknak nem állt érdekében az oszmánokkal is konfliktusba kerülni és ezáltal kétfrontos háborút viselni.⁶

Az Oszmán Birodalom aktuálpolitikai helyzetét szintén számos konfliktus terhelte. Kiemelendő, hogy a 17. század első felében a szultáni udvartartás méltóságviselői állandó harcban álltak egymással, a Porta komoly fiskális nehézségekkel küzdött, és ezek mellett folyamatosan csökkent a hadsereg harcértéke is. Tovább bonyolította a kormányzat helyzetét, hogy az 1627-es szőnyi békekötést közvetlenül megelőző években tört ki Abaza Mehmed pasa, erzurumi helytartó felkelése (1623–1628), amely Közép- és Kelet-Anatólia jelentős területeire terjedt ki.⁷ A katonai nehézségeket növelte, hogy a szafavida uralkodó, I. (Nagy) Abbász sah (1587–1629) jelentős sikereket könyvelhetett el az oszmán–szafavida határvidéken: 1624-ben megszerezte Bagdadot, 1626 júniusában pedig visszavonulásra

ropa. Köln, 2005. 45–78.; Cziráki: *Habsburg–Oszmán diplomácia*, 861–871. Az adatbázis-építésről és a digitális bölcsészetről összefoglalóan lásd: Ilyefalvi Emese: *Textualizációs eljárások, tipológiai kísérletek, digitális adatbázisok. Az összehasonlító szövegfolklorisztikai kutatások jövője a ráolvasások tükrében*. Ethnographia, 128. évf. (2017) 3. sz. 383–406.; úő: *Digitális szövegfolklor-adatbázisok és a számítógépes folklorisztika elméleti, módszertani és technikai kérdései*. Replika, 104. évf. (2017) 4. sz. 145–191.

⁴ Az egyenrangúságról lásd: Hiller István: *A Habsburgok török diplomáciája a 17. század első felében*. In: Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest, 2002. 215–216. A ratifikáció és a ceremónia alakulásáról lásd: Petritsch, Ernst Dieter: *Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel*. In: Knauz, Ralph – Rota, Giorgio – Niderkorn, Jan Paul (Hrsg.): *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit*. Wien, 2009. 305–322. További irodalom a kérdéshez: Köhbach, Markus: *Çasar oder imperator? – Zur Titulatur der römischen Kaiser durch die Osmanen nach dem Vertrag von Zsitvatorok (1606)*. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Jg. 82. (1992) 224–234.

⁵ Összefoglalóan a harmincéves háborúról, elsősorban a konfesszionalizáció szempontjából, lásd: Schilling, Heinz: *Konfessionalisierung und Staatsinteressen: Internationale Beziehungen 1559–1660*. Paderborn, 2007. 508–538.

⁶ Az eseményekre lásd: Gindely Antal – Acsády Ignác: *Bethlen Gábor és udvara*. Budapest, 1890. 186–230.; Franzl, Johann: *Ferdinand II. Kaiser im Zwiespalt der Zeit*. Graz–Köln–Wien, 1978. 222–239.; Schilling: *Konfessionalisierung und Staatsinteressen*, 525.; Höbel, Lothar: *Ferdinand III. (1608–1657) Friedenskaiser wider Willen*. Graz, 2008. 46–53.; Hengerer, Mark: *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657) Eine Biographie*. Wien–Köln–Weimar, 2012. 64–72.

⁷ Uzunçarşılı, İsmail Hakki: *Osmanlı tarihi. III/I. Cilt*. Ankara, 1988. 149–153., 164–168.

kényszerítette a város felmentésére küldött oszmán csapatokat.⁸ Mindezek mellett pedig az oszmánok vazallusa, III. Mehmed Giráj krími kán (1623–1628) és fivére, Sáhín Giráj kalga is fellázadt, majd 1624-ben a lengyelországi kozákok segítségével megalázó vereséget mértek a leváltásukra küldött oszmán seregre.⁹

A felvázolt politikai helyzetből adódóan a két udvar nagyrészt a helyi vezetés szintjére delegálta a békekötés levezénylését, ami II. Ferdinánd császár részéről Esterházy Miklós nádor (1625–1645), míg IV. Murád szultán (1623–1640) részéről Murteza budai pasa (1626–1630) megbízását jelentette.¹⁰ A két méltóságviselő mellett Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) ugyancsak fontos szerepet játszott a tárgyalásokon, egyfajta közvetítőként kívánta magát exponálni. Jóllehet, a nádor, a budai pasa és az erdélyi fejedelem is inkább a háborút, mint a békét szorgalmazta, a császár és a szultán egyaránt határozott utasítást küldött a béke megkötésére.¹¹ A tárgyalások nehézségeit jól szemlélteti, hogy a béke életbe lépését a harmincéves háborúban érdekelt európai hatalmak igyekeztek akadályozni, s ebben Bethlen Gábor is segítségükre volt.¹²

Békefolyamat

Az 1626–1629 közötti békekötési folyamatot három szakaszra oszthatjuk. Az első 1626. december 18-ával, a fegyvernyugvás kihirdetésével kezdődött. Ebben a szakaszban a felek a békedelegációk személyi összetételéről, valamint a tárgyalások kiindulási alapjairól egyeztettek (Damásd átadása, a tárgyalás helyszíne, ceremóniális kérdések, megbízottak stb.).¹³ A második periódust 1627. június közepétől számíthatjuk, amikor megérkeztek a megbízottak a tárgyalások helyszínére, Szőnyre, majd 28-án sor került az első találkozóra. Ezen idő-

⁸ Uzunçarşılı: *Osmanlı tarihi*, 153–157.; Römer, Hans Robert: *The Safavid Period*. In: Jackson, Peter – Lockhart, Laurence (eds.): *The Cambridge History of Iran*. Vol. 6. The Timurid and Safavid Period. Cambridge, 2006. 189–350., 266–268.; Savory, Robert: *Iran under the Safavids*. Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sidney, 2007. 85–91.

⁹ Смирнов, Василий Дмитриевич: *Крымское ханство под верховенством Османской Порты до начала VIII века*. Санкт Петербург, 1887. 480–496.; Uzunçarşılı: *Osmanlı tarihi*, 171–176.

¹⁰ Esterházy Miklós megbízólevele egyelőre nem áll rendelkezésünkre, csak az 1626. december 18-án kelt fegyverszüneti okmányban találunk erre vonatkozó utalást. Vö.: Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János: *Válogatott források az 1627. évi szőnyi békekötés történetéhez*. Lybus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, 15. évf. (2017) 160–162. Murteza megbízólevelét Karácson Imre 1627. február 6-ra datálta, de a fegyverszüneti megállapodásban már ő is teljhatalmú megbízottként szerepel. Karácson Imre – Thallóczy Lajos – Krucsmárik János – Szekfű Gyula (szerk.): *Török-magyar oklevéltár 1533–1789*. Budapest, 1914. 218–220.

¹¹ Esterházy Miklós véleményét lásd: Hiller István: *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645*. Wien–Köln–Weimar, 1992. 60–61. (Esterházy-Studien, 1.) Bethlen és Murteza háborúpártiságát jól tükrözik a Portáról nekik küldött parancsok, illetve Bethlen Murtezának írt levelének tartalma. Karácson–Thallóczy–Krucsmárik–Szekfű: *Török-magyar oklevéltár*, 217–224.

¹² Anglia hozzáállására lásd: Roe, Sir Thomas: *The Negotiations of Sir Thomas Roe in his Embassy to the Ottoman Porte, from the year 1621 to 1628*. Ed. by Samuel Richardson. London, 1740. 632–811. passim; Kellner, Anikó: *Strife for a Dream – Sir Thomas Roe's Case with Gabor Bethlen, Prince of Transylvania*. Studia Universitatis Petru Maior – Historia, vol. 5. (2005) 41–56. A császári oldalról lásd: Kuefstein, Karl Gr.: *Studien zur Familiengeschichte in Verbindung mit der Landes- und Kulturgeschichte*. III. Teil. 17. Jahrhundert. Wien–Leipzig, 1915. 269–278.

¹³ Damásd elfoglalásáról és visszaadásáról lásd: Jászay Pál: *A' szőnyi béke. 1627*. Tudománytár. Értekezések (1838) 167–193., 195.; Salamon Ferencz: *Két magyar diplomata a tizenhetedik századból*. Pest, 1867. XXXI–XXXII., 18–34., 56.; Salamon Ferencz – Szalay László (szerk.): *Galántai gróf Eszterházy Miklós. Magyarország nádora*. 2. köt. (1623–1626) Pest, 1866. 414–415.

szakban vetődtek fel a béke legvitatottabb kérdései – mint például Vác és Bolondvár ügye,¹⁴ a határ menti falvak hódoltatása, illetve Erdély, Moldva és Havasalföld bevonása a békébe¹⁵ –, amely problémák mintegy másfél hónapra döntésképtelenné tették a tárgyalófeleket, ahogy Gerhard von Questenberg és Johann Christoph Löbl udvari haditanácsosok távozásá is.¹⁶ A tárgyalásoknak csak Questenberg augusztus végi visszatérése adott újabb lendületet, aminek eredményeként a felek szeptember 13-án tizenegy pontban megállapodtak, s latin, magyar és oszmán nyelven rögzítették és hitelesítették is azokat.¹⁷ Néhány vitatott kérdés lezárását (a fent említett várak ügyét, a falvak elosztását, valamint a béke időtartamának meghatározását) elhalasztották, és külön bizottságra vagy nagykövetségekre hagyták.¹⁸ Ezt követően kezdődött a békefolyamat harmadik szakasza, amikor a felek előbb internuncia-túrát, majd nagykövetséget küldtek egymáshoz. Az utóbbi vezetésére és a császári békeokmány átadására Habsburg-részről Johann Ludwig Kuefsteint jelölték ki. A szultáni szerződéslevél (ahd-náme) tartalmi problémái miatt a ceremóniális követcsere csak 1628. szeptember 26-án, a császár által ratifikált példány ünnepélyes átadására pedig 1628. december 5-én került sor, Kuefstein pedig csak 1629 decemberében tért vissza Bécsbe.¹⁹

A diplomáciai rendszer általános jellemzői

Nem áll módunkban az 1627. évi szőnyi békekötésben részt vevő összes személy és intézmény, valamint az azokhoz kötődő diplomáciai források teljes körű bemutatása, a forrásfeltárás során inkább a csomópontokra koncentrálnunk. Esetünkben a császári diplomácia két ágáról beszélhetünk: egyrészt a Habsburg udvari, másrészt a magyar királyi diplomáciáról. Bár szükségesnek tűnhet a két csoport szigorú elhatárolása, ezt az egyes személyek hivatala és megbízásaik révén kialakult többes alárendeltsége miatt jelenleg nem tesszük meg.

¹⁴ Vác kérdéséről lásd: Jászay Pál: *A' gyarmati béke*. Tudománytár. Értekezések (1837) 62–63., 69–70., 72.; Salamon: *Két magyar diplomata*, XXII–XXIII, XXVI–XXX.; Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 155–156., 167., 172–173., 176., 179., 181., 183., 188., 191.

¹⁵ Salamon: *Két magyar diplomata*, 8–9., 128., 135–136., 141–143., 149–152., 160., 186.; Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor és a Porta. Második közlemény*. Történelmi Tár, [5. évf.] (1882) 47–51.; Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 157–158., 178–181., 183–188., 193. Köszönettel tartozunk Kármán Gábornak, aki felhívta figyelmünket az idézett cikkünkben használt, Erdély „semlegességével” kapcsolatos terminológiai pontatlanságra. A forrásokban, elsősorban Questenberg jelentéseiben használt *Neutralität* fogalma, amit 'semlegesség' jelentésben adtunk vissza, az Erdélyi Fejedelemség geopolitikai helyzetére való tekintettel nem állja meg a helyét. A fogalom ebben a kontextusban a Melchior Khlesl által megfogalmazott, az erdélyi fejedelmek által alkalmazott politikára utal, miszerint „semlegességre” hivatkozva oszmán és tatár segítséget vettek igénybe a császárokkal szemben. Vö.: Cziráki Zsuzsanna: *Szemelvények Melchior Khlesl és a bécsi Titkos Tanács 1611 és 1613 között keletkezett, erdélyi vonatkozású írásos véleményeiből*. Levéltári Közlemények, 83. évf. (2012) 353–354.; uő: *Erdély szerepe Melchior Khlesl fennmaradt írásos véleményeiben 1611–1616 között*. In: Kármán Gábor – Teszelszky, Kees (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest, 2013. 98–99.

¹⁶ Rimay János: *Napló a szőnyi magyar–török tárgyalásokról. Memoriale*. In: Eckhart Sándor (szerk.): *Rimay János művei*. Budapest, 1955. 420.

¹⁷ A kiadott békepéldányokat lásd: Gévay, Anton (közread.): *Az 1627-dik évi szeptember 13-dikán költ szőnyi békekötés czikkelyei, deákul, magyarul és törökül*. Wien, 1837.; Salamon: *Két magyar diplomata*, 284–288. A béke megkötéséről lásd: Koháry Péter Pálffy Istvánhoz. Komárom, 1627. szeptember 14. In: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 189.

¹⁸ A falvak ügyét például a nádorra és a budai pasára bízta, ennek megoldása képezte a szécsény–budai tárgyalások tárgyát, amire lásd: Stessel József: *Adatok az 1628. évi szécsényi alkudozás történetéhez I–II*. Magyar Történelmi Tár, 3. évf. (1902) 430–452., 481–510.

¹⁹ Kuefstein: *Studien zur Familiengeschichte*, 267–268. Bizonyos kérdéseket – mint Vác ügye vagy a béke időtartama, illetve falvak kérdése – azonban nem sikerült tisztázni.

A Habsburg oldal (császári és királyi) diplomáciai apparátusának felépítése a szónyi béke kapcsán

Habsburg uralkodó (II. Ferdinánd)					
Magyar király			Német-római császár		
Nádor (teljhatalmú megbízott) (Esterházy Miklós)	Kancellár (Semnyey István)	Udvari Haditanács			
		Elnök (Rambaldo Collalto)	Alelnök (Ernst von Montecuccoli)	Tanácsos (Gerhard von Questenberg)	Tanácsos (Johann Christoph Löbl)
				Tanácsos (Hans Breuner)	Tanácsos (Hans Dietrich von Reiffenberg)
					Tanácsos (Johann Aldringen)
Delegált tárgyalóbiztosok					
Nádori biztos (Esterházy Dániel)	Bizottság elnöke (Semnyey István)	Tárgyalóbiztos (Cziráký Mózes) † 1627. 06. ?	Tárgyalóbiztos (Koháry Péter)	Tárgyalóbiztos (Gerhard von Questenberg)	Tárgyalóbiztos (Johann Christoph Löbl)
	Nádor (teljhatalmú megbízott) megbízottjai	Biztosok megbízottjai			
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Megyei küldöttek (pl. Rimay János) ➤ Nádor titkára (Tassy Gáspár) ➤ Nádor által alkalmazott személyek (pl. Révay László, Spáczay Márton, Tar Mihály) 			Állandó diplomáciai alkalmazottak		
					Külön megbízással rendelkezők
				<ul style="list-style-type: none"> ➤ Konstantinápolyi rezidens és személyzete (Sebastian Lustrier rezidens és Virgilius Mayr titkár) ➤ Császári főtolmács (Michael D'Asquier) ➤ Császári tolmácsok (Paulo Damiani, Ludwig Pompei) ➤ Tanácsosok, futárok, egyéb megbízottak (Michael Aldolf Althan, Johann Rudolf Schmid, Johann Dietz, Peter Crabat) ➤ Végvári rendszer katonai apparátusa (pl. Komáromi főkapitány Ernst von Kolonitsch) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nagykövet és személyzete (Johann Ludwig von Kuefstein) ➤ Internuncius (Balog István) ➤ Tanácsosok, tanácsadók (korábbi követek), tolmácsok, egyéb megbízottak (Michael Starzer, Ernst Házy) ➤ Magánmegbízottak (Marino Tudiši)

Forrás: Nádori személyzettel kapcsolatban: Hiller István: *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645.* Esterházy-Studien. Wien–Köln–Weimar, 1992. 76–77. Királyi tisztségviselőkkel kapcsolatban: Fallenbüchli Zoltán: *Allami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon.* Budapest, 2002. 69. A katonai tisztségviselőkkel kapcsolatban: Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok...* 272., 284. A Haditanács tagjaival kapcsolatban: <http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/wienerhof2/hofstaatz.htm> (letöltés: 2018. július 23.). A további személyekre és intézményekre vonatkozó információkat lásd a személyek és az intézmények ismertetésénél, valamint az adatbázisban.

A kommunikációs irányokat a bécsi udvar szempontjából vizsgálva egyértelmű a magas beosztású tisztségviselők kiemelt szerepe, és elmondható, hogy a hierarchia alsóbb részén elhelyezkedő személyek leginkább közvetve álltak kapcsolatban a bécsi udvarral. A kommunikáció jellege szerint érdemes megkülönböztetni állandó megbízással rendelkező (például a konstantinápolyi rezidens) és konkrét feladattal megbízott (például a tárgyalóbiztosok) személyeket, akik értelemszerűen eltérő jellegű kommunikációt folytattak, és különböző csatornákat használtak. A kommunikációs irányokban is különbségeket kell tennünk: a kormányzat egyrészt az Udvari Haditanácson keresztül érte el a végvári rendszer alkalmazottait, másrészt a magyar királyi alattvalókkal a nádoron és a kancelláron keresztül kommunikált, bár az utóbbi a tisztázatlan viszonyok miatt más intézmények bevonásával is történhetett. Harmadrészen pedig az udvar szűk körű külpolitikai levelezést is folytatott a szultánnal és magas rangú oszmán tisztségviselőkkel, ami azonban nem képezi jelen tanulmány tárgyát.

		Címzett											
Személyek		II. Ferdinánd	Johann Ludwig Kuefstein	Gerhard von Questenberg	Michael Adolf Althan	Sebastian Lustrier	Johann Rudolf Schmid	Esterházy Miklós	Sennyey István	Koháry Péter	Esterházy Dániel	Tassy Gáspár	Marino Tudisi
Feladó	II. Ferdinánd	X	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0
	Johann Ludwig Kuefstein	1	X	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1
	Gerhard von Questenberg	1	1	X	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Michael Adolf Althan	1	1	0	X	0	0	0	0	0	0	0	0
	Sebastian Lustrier	1	1	0	1	X	0	1	0	0	0	0	0
	Johann Rudolf Schmid	1	1	0	1	0	X	0	0	0	0	0	0
	Esterházy Miklós	1	1	0	0	1	0	X	0	1	1	1	0
	Sennyey István	1	0	0	0	0	0	1	X	1	0	0	0
	Koháry Péter	1	1	0	0	0	0	1	0	X	0	0	0
	Esterházy Dániel	1	0	0	0	0	0	1	0	0	X	0	0
	Tassy Gáspár	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	X	0
	Marino Tudisi	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	X

Levelezéssel igazolható kapcsolat a tárgyalási folyamatban részt vevő személyek között.

(0=nincs kapcsolat; 1=van kapcsolat)

Külön jelöltük azokat a helyeket, ahol a levélküldő több személynek címezte levelét, illetve többes címzés esetén ilyen módon kerül a fogadók közé (pl. Tassy Gáspár), továbbá amely relációra nincs levelesanyag (pl. Michael Adolf Althan), illetve levélváltásukra közvetett utalással rendelkezünk (pl. Sennyey István – Esterházy Miklós).

Az intézményi és személyi háttér

A következőkben sorra vesszük a békekötés folyamatában részt vevő fontosabb császári (Udvari Haditanács) és királyi (nádor, kancellária) intézményeket, személyeket, amelyeket és akiket nemcsak a béke folyamatában helyezünk el, hanem rövid bemutatást is adunk róluk.

Az Udvari Haditanácsot (Wiener Hofkriegsrat) 1556-ban hozta létre I. Ferdinánd.²⁰ A rendszeresen üléselő testület feladatkörébe a zsitvatoroki békét követően a Habsburg–oszmán diplomácia irányítása is beletartozott.²¹ Bizonyos alkalmakkor – mint például 1628-ban a majdani III. Ferdinánd cseh királlyá választásakor – az udvartartás kettévált, így a Haditanács egy része Prágába tartott az uralkodóval, másik része pedig Bécsben maradt, ami nyilvánvalóan kihatott a kommunikáció minőségére és az információáramlás dinamikájára is.²²

Úgy tűnik, a harmincéves háború idején az intézmény leterheltsége miatt a budai pasával való kommunikációt átengedték a nádornak, amely tisztség a 17. században is a Magyar Királyság legfőbb rendi hivatalának számított, a nádor helytartói, főbírói és katonai jogkört egyaránt gyakorolt. Munkája segítségével ez idő tájt kezdett kialakulni mellette egy tanácsadói kör, amelynek tagjai béketárgyalások esetén is segítették őt.²³ A nádor legfontosabb szerepe a magyar rendek és az udvar közötti közvetítés volt,²⁴ ami a béketárgyalások alkalmával is rajta keresztül valósult meg.

Az egy évszázaddal korábban megszerzett Magyar Udvari Kancellária (1526) feladata a királyi felségjogok gyakorlása, az igazságszolgáltatás megszervezése, valamint a Magyar

²⁰ Az előzményekre lásd: Fellner, Thomas – Kretschmayr, Heinrich: *Die österreichische Zentralverwaltung*. Bd. 1. Wien, 1907. 234–239.; Regele, Oskar: *Der österreichische Hofkriegsrat: 1556–1848*. Wien, 1949. 13–15.; Pálffy Géza: *A modern hadtörténetírás további kutatásra váró iratanyagáról. Az Udvari Haditanács XVI–XVII. századi iratai*. Hadtörténelmi Közlemények, 119. évf. (2006) 2. sz. 540–541.

²¹ Pálffy: *A modern hadtörténetírás*, 541. Jóllehet Melchior Khlesl, a Titkos Tanács elnöke komoly befolyással bírt a birodalom oszmán politikájára, a harmincéves háború kitörését követően a Titkos Tanács teljesen elvesztette illetékességét ezekben az ügyekben. Vö.: Fazekas István: *Magyar javaslatok a konstantinápolyi követ személyére 1572-ben*. In: Krász Lilla – Oborni Teréz (szerk.): *Redite ad cor*. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Budapest, 2008. 212. 4. jegyzet. Khlesl törökökkel és Erdéllyel kapcsolatos terveiről, illetve a Haditanács korabeli szerepéről lásd: Cziráki: *Szemelvények Melchior Khlesl*, 319–369.; uő: *Erdély szerepe Melchior Klesl*, 77–102.; uő: *Habsburg–Oszmán diplomácia*, 838–840.

²² A Prágába való utazás oka II. Ferdinánd feleségének és fiának koronázása volt. Hasonló szétválás történt 1652–1654-ben is, amikor III. Ferdinánd Prágába, majd Regensburgba utazott. Lásd: Franzl: *Ferdinand*, 224.; Höbelt: *Ferdinand III.*..., 46–47., 312–320.; Hengerer: *Kaiser Ferdinand III.*..., 64–68., 302–319. Az uralkodó távozásával megnehezedett kommunikációra lásd: Szabados János: *„...Inquisition wider Emericum Balassa in puncto des erschossenen Diezens...” (Vizsgálat Balassa Imre ellen a lelőtt Dietz ügyében)*. Hadtörténelmi Közlemények, 129. évf. (2016) 2. sz. 569–573. Az említett későbbi esetben már a dokumentációt is két külön iktatókönyvben vezették. A Haditanács fennmaradt iratanyagára lásd: Pálffy: *A modern hadtörténetírás*, 544–559.

²³ A nádori méltóságra lásd: Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig*. Budapest, 1946. 25–28.; Körmendy Lajos (szerk.): *Levélári kézikönyv*. Budapest, 2009. 88.

²⁴ A nádori intézmény 1606-os és 1608-as változásaival és szerepével kapcsolatban lásd: Márkus Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytar 1000–1895*. Budapest, 1900. 11.; Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2011. 392., 405–406.; Lauter Éva: *„Modus observandus...” A 17. századi magyar nádorválasztások rendje*. In: Horn Ildikó – G. Etényi Nóra (szerk.): *Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Budapest, 2008. 189.

Tanács munkájának segítése volt.²⁵ Ezekon felül jelentős szerepet játszott az uralkodó és a kormányzatszervek közötti kommunikációban is. A 17. század első felében feladatköre kibővült a Lengyelországgal, Moldvával, Havasalfölddel és Erdéllyel folytatott diplomáciai kapcsolatokkal, valamint az Oszmán Birodalomban tartózkodó követek jelentéseinek feldolgozásával.²⁶

Gerhard von Questenberg báró (1586–1646) az Udvari Haditanács alkalmazásában állt, 1607-től fogalmazóként tevékenykedett, majd a következő négy évtizedben jelentős pályát futott be, 1626-tól pedig a Haditanács tagja, később alelnöke lett.²⁷ Személye és az oszmán ügyekben megszerzett tapasztalata nemcsak a szőnyi tárgyalások alatt volt meghatározó,²⁸ hanem tanácsaival Johann Ludwig Kuefstein nagykövet konstantinápolyi misszióját is segítette,²⁹ így a béke teljes folyamatában jelentős szerepet játszott.³⁰

A szőnyi tárgyalásokat követően a császár által ratifikált békeszöveg átadására Kuefstein bárót (1582–1656) jelölték ki. Kuefsteint tapasztalt és kiváló diplomataként tartották számon a császári udvarban, de az oszmán diplomáciában *homo novus*nak számított.³¹ Ez

²⁵ A Magyar Udvari Kancellária történetének átfogó feldolgozása még várat magára. Fazekas István: *A Magyar Udvari Kancellária leltára 1577-ből*. Fons, 9. évf. (2002) 1–3. sz. 227.; uő: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században*. Századok, 148. évf. (2014) 5. sz. 1131–1155., 1131.; uő: *The History of the Hungarian Court of Chancellery (1527–1867) and the History of the Transylvanian Court Chancellery (1695–1867)*. In: Ujváry Gábor (ed.): *The embassy Building of Hungary in Vienna*. Viena, 2012. 49–65.

²⁶ Fazekas: *A Magyar Udvari Kancellária*, 1131–1132.; uő: *The History of the Hungarian Court of Chancellery*, 49–50.; Ember: *Az újkori magyar közigazgatás*, 117–118.

²⁷ Kampmann, Christoph: *Gerhard Questenberg*. In: Stolberg-Wernigerode, Otto (Hrsg.): *Neue Deutsche Biographie*. Bd 21. Berlin, 2003. 43–44. Biztosi kinevezését lásd: Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA) Kriegsarchiv (a továbbiakban: KA) (Hofkriegsrat Protokollbücher (a továbbiakban: HKR Prot.) Bd. 258. (1627) Registratur (a továbbiakban Reg.), fol. 246r, Nr. 77.

²⁸ Szerepét jól jelzi a következő eset: 1627. július 14. és augusztus 30. között távol maradt a tárgyalásoktól, ugyanis II. Ferdinánd megbízásából Wallensteinel tárgyalt. Ebben a másfél hónapos időszakban a tárgyaló felek csupán egyetlen kérdésben, a követkiállításban tudtak közös nevezőre jutni, Questenberg visszatérése után azonban felgyorsult a tárgyalások menete, és két hét alatt több vitás pontban is egyezség született. Vö. Rimay: *Napló a szőnyi török–magyar tárgyalásokról*, 420.; II. Ferdinánd Gerhard von Questenberghez. Bécs (?), 1627. július 24. ÖStA Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) Kriegsakten Kt. 56. Konv. 3. fol. 227–233. Gerhard von Questenberg II. Ferdinándhoz. Komárom, 1627. augusztus 31. In: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 178–180.

²⁹ Gerhard von Questenberg instrukciói és levelei Johann Ludwig Kuefsteinhez. Bécs, 1628. augusztus 15., 18., 25., 29., szeptember 7., 1629. január 22., április 6., május 20. ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár (a továbbiakban: ELTE EKL) G4 Tom. V. pag. 137–140., 141–152., 193–193., 217–220., 221–224., 299–302., 917–920., 1065–1068., 1239–1242. Ezúton köszönjük Szabó András Péternek, hogy felhívta figyelmünket erre az értékes forrásgyűttesre.

³⁰ A császárral való levelezést lásd: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 162–164., 177–180., 183–184.; Gerhard von Questenberg II. Ferdinándhoz. Komárom, 1627. szeptember 8. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 201–202. A császár válaszait és instrukcióit lásd: II. Ferdinánd Gerhard von Questenberghez. Bécs, 1627. szeptember 2., 5. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 182., 188., 191.; Bécs (?), 1627. július 24. és augusztus 2. ÖStA HHStA Kriegsakten Kt. 56. Konv. 3. fol. 227–233., uo. Kt. 57. Konv. 1. fol. 29. Levelei Johann Ludwig Kuefsteinhez: 29. jegyzet. Questenberg irathagyatéka a brnói levéltárban található: Moravský zemský archiv v Brně G 436 Rodinný archiv Kouniců, Rodinné písemnosti Questenbergů.

³¹ Kuefstein életére lásd: Kuefstein: *Studien zur Familiengeschichte*, 88–163., 239–300.; Winkelbauer, Thomas: *Fürst und Fürstendiener. Gundaken von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*. München, 1999. 128–129. Követség naplójáról lásd: Tersch, Harald: *Österreichische Selbstzeugnisse des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit (1400–1650). Eine Darstellung in Einzelbeiträgen*. Wien–Köln–Weimar, 1998. 647–677.

irányú tapasztalatlanságát többek között az említett Questenberg báró tanácsai is ellensúlyozták.³² Missziója a békeszerződés átadására 1627 decemberétől 1629 decemberéig tartott, az ez idő alatt készített jelentései és levelezése megvilágítják az egész békefolyamatot, illetve a császári intézmények közötti kommunikációt.³³ Levelezése és konstantinápolyi útjáról készített végjelentése mellékleteivel együtt unikális és központi forrásanyag a nagykövetség időszakára vonatkozóan.³⁴

A katolikus konvertita Michael Adolf Althan gróf (1574–1636) 1601-től szolgált a Haditanácsban, 1602-től a Habsburg–oszmán diplomácia és a béketárgyalások (1606, 1615–1616, 1625) kulcsfigurájának számított, aki 1610 körül lett a Titkos Tanács tagja és kamarás.³⁵ Bár Murteza budai pasa többszöri kérése ellenére sem kapott biztosi kinevezést a szőnyi tárgyalásokra, tapasztalata és befolyása révén mégis jelentős szerepe volt.³⁶ A tárgyalások menetéről Marino Tudisi nevű raguzai emberén keresztül tájékozódott, és őt ajánlotta Kuefstein számára is tolmácsnak.³⁷ A szőnyi béke idején írt levelei, jóllehet szétszórtok, mégis nagy forrásértékkel bírnak.³⁸

Sebastian Lustrier (?–1658) a rezidensi posztot 1623–1629 között töltötte be Konstantinápolyban,³⁹ jelentései a békekötés előzményeit illetően, valamint Bethlen Gábor portai

³² A kérdésről részletesebben lásd: Brandl Gergely – Szabados János: *A megbízás terhe – Johann Ludwig von Kuefstein báró konstantinápolyi nagykövetségének előkészítése 1628-ban*. Előadás: Hétköznapi az oszmán uralom idején; egyén és közösség viszonya. Budapest, 2018. május 24–25.

³³ Konstantinápolyi követségéről lásd: Kuefstein: *Studien zur Familiengeschichte*, 259–279.; Teply, Karl: *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. 1628. Des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*. Wien, 1976.; Berzeviczy, Klára: *Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise. Einige Bemerkungen zum Reisebericht des. H. L. Freiherrn von Kuefstein*. In: Sára, Balázs (Hrsg.): *Quelle & Deutung I. Beiträge der paläographischen Tagung Quelle und Deutung I. am 27. November 2013*. Budapest, 2014. 53–70.

³⁴ Kuefstein végjelentését és mellékleteit lásd: (Bécs, 1629. d. n.) ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Bd. 1., 2. A leveleinek kivonata: ÖStA KA HKR Prot. Bd. 259., 260., 261., 262. (1628–1629) Reg. és Expeditur (a továbbiakban: Exp.) passim. A teljes levelezését lásd: ELTE EKL G4 Tom. IV., V.

³⁵ Winkelbauer: *Fürst und Fürstendiener*, 134–140.; Nehring, Karl: *Adam Freiherr zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel. Ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*. München, 1983. 17., 20–23.; Hiller: *Palatin Nikolaus Esterházy*, 23., 36., 76.; Molnár Antal: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon. I. (1572–1647)*. Budapest, 2002. 188–189., 212–213.; uő: *Végvár és rekatolizáció. Althan Mihály Adolf és a katolikus restauráció kezdetei Komáromban*. In: uő: *Elfelejtett végvidék*. Budapest, 2008. 139–148.; Papp Sándor: *Török szövetség – Habsburg kiegyezés. A Bocskai-felkelés történetéhez*. Budapest, 2014. 64., 78–80., 82–84., 139., 221., 235., 238–239., 241., 249., 257., 262–264.

³⁶ A kérdésről lásd: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogott források*, 157., 168–171.

³⁷ Tudisiról lásd: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogott források*, 157. 36. jegyz.; Brandl Gergely – Szabados János: *A Janus-arcú diplomata – Marino Tudisi raguzai kém/besúgó/tolmács/diplomata életútja supplicatiója tükrében*. Levéltári Közlemények, 89. évf. (2018) kézirat.

³⁸ Michael Adolf Althan II. Ferdinándhoz. Bécs (?), 1627. május (?). ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 62.; ÖStA KA HKR Prot. Bd. 257. (1627) Exp. passim; Bd. 261. (1629) Exp. passim. Michael Adolf Althan II. Ferdinándhoz. Bécs (?), 1627. február (?). Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) P 108. Repositoryum (a továbbiakban: Rep.) 71. Fasc. 21/a pag. 33., 42. (MNL OL X 1527, 6552. sz. filmtári tekercs).

³⁹ Spuler, Bertold: *Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)*. Teil. 3. *Listen der in Konstantinopel anwesenden Gesandten bis in die Mitte des 18. Jhdts*. Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Neue Folge, Bd. XI. Heft III/IV. 1935. 333–334. Életről lásd: Schützensdorf, Aloys: *Historische und topographische Darstellung von den Märkten Walkersdorf und Groß-Rußbach und ihren Umgebungen; oder: Das Decanat Villichsdorf. Der zweyten Abtheilung zweyter, des ganzen Werkes elfter Band*. Wien, 1831. 155–157.; Rambaldo Collalto Haditanács-elnökhöz írt kiadott jelentéseit lásd: Trampler, Richard (Hg.): *Correspondenz*

diplomáciai tevékenysége szempontjából jelentősek. Althan grófhoz fűződő viszonya meghatározta azt, hogy Lustrier is – a szafavida Irán kelet-anatóliai és iraki sikerei miatt – háborúpárti politikát szorgalmazott.⁴⁰ Levelei és jelentései az udvar, a nagykövetség és Erdély vonatkozásában egyaránt jól használható források.⁴¹ 1627 második és 1628 első felében eltűnik látókörünkől.⁴²

Szintén fontos szerephez jutott a tárgyalások folyamán Johann Rudolf Schmid (1590–1667), aki 1629 és 1643 között tevékenykedett konstantinápolyi rezidensként, később pedig a török ügyek szakértőjeként a Haditanácsban kapott helyet. Előbb 1649-ben internunciusi, majd 1650–1651-ben nagyköveti minőségben utazott Konstantinápolyba.⁴³ Személye az egész békefolyamat során szerepet kapott, járt Konstantinápolyban a szőnyi tárgyalások megkezdése előtt,⁴⁴ illetve ő kísérte Prágába a török internuncius,⁴⁵ 1628 elején pedig tájékoztatta Kuefstein bárót a prágai udvarban történekről.⁴⁶ Több alkalommal küldték Budára is,⁴⁷ majd ő vette át a rezidensi posztot az említett Sebastian Lustriertől.⁴⁸

A nádori méltóságot 1625-től Esterházy Miklós (1583–1645)⁴⁹ töltötte be, akit II. Ferdinánd az 1627. évi szőnyi béketárgyalás vezetésére tejhatalommal ruházott fel. A nádor

des Cardinals Dietrichstein mit dem Hofkriegsrats-Präsidenten Collalto. Nebst einem Anhang: Briefe Lustriers aus Constantinopel, der Markgrafen von Brandenburg und des Grafen Schlick von Passau. Wien, 1873. 81–88.

⁴⁰ A jelentéseket, amelyekben Lustrier említést tesz a törökök elleni lehetőségekről, lásd: Sebastian Lustrier II. Ferdinándhoz. Konstantinápoly, 1627. április 8. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 28.; Konstantinápoly, 1627. április 26. MNL OL A 98. 5. doboz 10. fasc. fol. 384. Althannal való levelezésére lásd: Sebastian Lustier Michael Adolf Althanhoz. Konstantinápoly, 1627. május 25. és 30. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 56., 67., 65–66.

⁴¹ Publikált iratanyagát lásd: Trampler: *Correspondenz des Cardinals Dietrichstein*, 81–88. A szőnyi békéhez kapcsolódó kiadatlan leveleit lásd: ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111., 112. passim; Sebastian Lustrier II. Ferdinándhoz, s. l., 1627. április 26. MNL OL A 98. 5. doboz 10. fasc. fol. 384–385.; ELTE EKL G4 Tom. IV., V. passim.

⁴² Feltételezhető jeruzsálemi útjáról: Michael Adolf Althan Johann Ludwig Kuefsteinhez. Bécs, 1628. szeptember 11. ELTE EKL G4 Tom. IV. fol. 354.; Sebastian Lustrier Johann Ludwig Kuefsteinhez. Konstantinápoly, 1628. október 9. ELTE EKL G4 Tom. V. pag. 487–492.

⁴³ Rezidensi tevékenységének elemzését, életrajzát, illetve hazatérésekor készített végjelentésének kiadását lásd: Meienberger, Peter: *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts.* Bern – Frankfurt am Main, 1973. 59–271. Tevékenységéről lásd még: Strohmeyer: *Kategorisierung und Denkschemata*, 21–29.; Cziráki: *Habsburg–Oszmán diplomácia*, 847–871.; Tóth: *Mennyit ér egy magyar lovashadnagy*, 254–255., 261–262., 265.

⁴⁴ Részletesebben lásd: Jászay: *A' szőnyi béke*, 191–194., 199., 202–204.

⁴⁵ Az Udvari Haditanács Johann Rudolf Schmidhez. Bécs, 1627. szeptember 19. ÖStA KA HKR Prot. Bd. 258. (1627) Reg. fol. 280v. Nr. 62.

⁴⁶ Schmid Prágából összesen 16 levelet írt Kuefsteinhez az 1628. év első felében. Vö.: ELTE EKL G4 Tom. IV. passim.

⁴⁷ II. Ferdinánd Johann Rudolf Schmidhez. Bécs, 1628. november 10. ELTE EKL G4 Tom. V. pag. 715–718.; Bécs, 1629. április 29. ELTE EKL G4 V. pag. 1211–1211.; Johann Rudolf Schmid II. Ferdinándhoz. Buda, 1629. május 14. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 112. Konv. 1. fol. 22–23.

⁴⁸ Schmid 1629-ben Kuefsteinhez írt leveleit lásd: ELTE EKL G4 Tom. IV., V. passim.

⁴⁹ Esterházy Miklós életére és pályafutására lásd: Toldy Ferenc (szerk.): *Esterházy Miklós munkái.* Pest, 1852.; Salamon Ferencz – Szalay László (szerk.): *Galántai gróf Esterházy Miklós. Magyarország nádora.* 1–3. köt. Pest, 1863–1866.; Csapodi Csaba: *Esterházy Miklós nádor 1585–1645.* Budapest, 1942.; Hajnal István: *Esterházy Miklós nádor lemondása: székfoglaló értekezés.* Budapest, 1929.; Hajnal István: *Az 1642. évi meghiúsult országgyűlés időszaka.* Budapest, 1930.; Péter Katalin: *Esterházy Miklós.* Budapest, 1985.; Pálffy Géza: *Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16-17. század fordulóján. Az Esterházy, a*

személyesen nem volt jelen az alkudozásokon, képviselőt egy fiatal, megbízható, döntően a nemesség alsóbb rétegéből származó apparátus látta el.⁵⁰ A nádor levelezése az 1627. évi szőnyi békére vonatkozóan a család levéltárában maradt fent, amelyből számos forráskiadás is napvilágot látott.⁵¹ Egyéb meghatározó iratai (mint például utasításai és opinói) csak szétszórtan lelhetők fel.⁵²

A fent említett apparátushoz tartozott Tassy Gáspár, aki a nádor titkáraként tevékenykedett, Esterházyval valamikor az 1620-as évek második felében került kapcsolatba,⁵³ az 1627. évi szőnyi béketárgyalásokon pedig a nádor követeként vett részt. Kinevezésében döntő szerepet játszott nyelvtudása és műveltsége.⁵⁴ Az 1627. július 18. és augusztus 11. közötti küldetéséről fennmaradt napló jellegű jelentése kiemelten értékes információkat tartalmaz a béketárgyalás menetére vonatkozóan, és segítséget nyújt a kommunikációs csatornák rekonstrukciójához is.⁵⁵ Az Esterházy-család levéltárában található irathagyatékának döntő többsége már nyomtatásban is megjelent.⁵⁶

A nádor részéről a tárgyalóbiztosok közé delegáltak közül kiemelendő az 1625-ben királyi kamarai tanácsossá kinevezett Esterházy Dániel (1585–1654).⁵⁷ Kinevezésében minden bizonnyal szerepet játszott, hogy a nádor testvére volt. A családi kötelékből adódóan a nádor külön levelezést is folytatott tárgyalóbiztos öccsével, amely iratanyag további fontos

Pálffy és az Illésházy család felemelkedése. Századok, 141. évf. (2009) 4. sz 853–882.; Hiller: Palatin Nikolaus Esterházy.

⁵⁰ Izdenczy András, Tassy Gáspár, Spáczay Márton, Hosszútóthy György, Eörsy Zsigmond, Szombati Lukács, Tar Mihály, Budai Pál, Révay László. Hiller: *Palatin Nikolaus Esterházy*, 76–77.

⁵¹ Vö. a 48. lábjegyzettel. Lásd még: Jászay: *A' szőnyi béke*, passim; Salamon: *Két magyar diplomata*, passim; Ráth Károly: *Gróf Esterházy Miklós nádor levelei*. Magyar Történelmi Társ., [6. évf.] (1861) 1. sz. 3–208. passim; Horváth Mihály: *Kismartoni regesták 1617–1645*. Magyar Történelmi Társ., [6. évf.] (1861) 3. sz. 3–110. passim; Fekete, Ludwig: *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy*. Budapest, 1932.

⁵² Esterházy nádor több ezer tételes iratanyaga az MNL OL P 108 és P 123 jelzet alatt található. Továbbá: ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. passim.; ÖStA KA HKR Prot. Bd. 257., 258., 259., 260., 261. 1627–1629. Reg., Exp. passim.; ÖStA KA HKR Akten Kt. 57. Nr. 15. fol. 1–7.; ELTE EKL G4 Tom. IV., V. passim.

⁵³ Tassy Gáspárt a közhivatali pályája a szepesi kamarához kötötte, ahol két ízben is feltűnt. Holl Béla: *Tassi Gáspár. Adalékok XVII. századi fordítás-irodalmunk történetéhez*. Irodalomtörténeti Dolgozatok, 76. évf. (1971) 99–106.

⁵⁴ Holl: *Tassi Gáspár*, 99–100.

⁵⁵ Tassy Gáspár naplóját kiadta: Salamon: *Két magyar diplomata*, 183–242. A napló elemzésére lásd: Marton Gellért Ernő: „Szőnyből tudatjuk.” *Három magyar diplomata – Rimay János, Tassy Gáspár és Tholdalagi Mihály követnaplóinak összehasonlító elemzése az 1627. évi szőnyi békekötés kapcsán*. Előadás: Hétköznapok az oszmán uralom idején; egyén és közösség viszonya. Budapest, 2018. május 24–25. Esterházy Miklós Tassy számára adott nyílt és titkos utasítását lásd: *Galántai gróf Eszterházy Miklós II*, 109–125. Tassy 1629-ben is részt vett a Budán tartott, hódolt falvak ügyében folytatott tárgyaláson, amit az április 6-án Tassy és Muharrem szolnoki bég által aláírt megállapodás zárt le. *Galántai gróf Eszterházy Miklós II*, 533.

⁵⁶ Budai küldetéséről készített jelentését lásd: Salamon: *Két magyar diplomata*, 183–242. Egy jelentésének latin fordítását lásd: Tassy Gáspár Esterházy Miklóshoz. Buda (?), 1627. ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 209–214. A kiadott jelentés elemzését lásd: Marton: *Szőnyből tudatjuk*, i. m.

⁵⁷ Életére lásd: Esterházy János: *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása*. Budapest, 1901. 175–178.; Nagy Iván: *Magyarország. családjai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. 4. köt. Pest, 1853. 93.

adalékokat szolgált a békealkudozás folyamatához. A levelezés dokumentumai a családi és a bécsi levéltárakban lelhetők fel.⁵⁸

Koháry Péter (?–1632) Esterházy Miklós nádor javaslatára került a tárgyalóbiztosok közé⁵⁹ a tárgyalások előtt elhunyt Cziráky Mózes⁶⁰ helyére. A katonai igazgatásban betöltött tisztségei révén helyzete kettős volt, hiszen érsekújvári végvidéki főkapitány-helyettes lévén az Udvari Haditanácsot, míg Dunán inneni kerületi főkapitány-helyettesként a nádort képviselte, hivatalait 1611 és 1632 között töltötte be.⁶¹ Koháry feletteséhez, Pálffy Istvánhoz szóló jelentései annak családi levéltárában,⁶² míg a szécsény–budai tárgyalások iratai Esterházy Miklós levéltárában találhatók.⁶³

Kis-Sennyey Sennye István (1580 k.–1635) váci püspök (1623–1628) töltötte be a kancellári tisztséget 1623 és 1635 között. Tapasztalt diplomatának számított az erdélyi ügyeket illetően, részt vett a nikolsburgi békét (1621) megelőző tárgyalásokon, és követként több alkalommal megfordult Bethlen Gábor udvarában is.⁶⁴ Egyelőre nem teljesen világos előttünk, hogy az addigi gyakorlattal ellentétben miért a magyar kancellárt delegálták a bizott-

⁵⁸ Lásd: 59. jegyz. Biztosként folytatott levelezését lásd: ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. fol. 106–107., 114–115.; ÖStA HHStA Ungarische Akten, Miscellanea Kt. 431C. Konv. B. fol. 115.; ÖStA KA HKR Prot. Bd. 257. (1627) Reg., Bd. 258. (1627) Exp. passim. Esterházy Miklósnak az 1627. évi tárgyalások alatt öccséhez címzett leveleit lásd: Slovenský Národný Archív (a továbbiakban: SNA) Esterházy csesznekai líniá. Nové usporiadanie. (Esterházy család cseszneki ágának levéltára. Új rendezés) 47. doboz. Ezúton köszönjük Marti Tibornak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta pozsonyi levéltári gyűjtésének vonatkozó anyagát. Esterházy Dániel tárgyalóbiztosként részt vett a második, 1642. évi szőnyi békealkudozásban is, szerepére és Esterházy Miklóssal való kapcsolatára lásd: Juhász Krisztina: *A második szőnyi béke margójára. Adalékok az 1642. évi szőnyi békekötés történetéhez*. Előadás: Hétköznapi az oszmán uralom idején; egyén és közösség viszonya. Budapest, 2018. május 24–25.

⁵⁹ ÖStA KA HKR Prot. Bd. 257. (1627) Exp. fol. 33r. Nr. 3.; *Gerhard von Questenberg II. Ferdinándhoz*. Komárom, 1627. június 19. In: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 164.

⁶⁰ Cziráky Mózes 1625–1627 között volt személynök, Győrben halt meg egy eddig ismeretlen betegség következtében. Fallenbüchl Zoltán: *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Budapest, 2002. 69.; Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 155. 15. jegyz., 162., 164.

⁶¹ A 17. század folyamán gyakori volt, hogy ugyanazon személlyel töltötték be a stratégiai szempontból kevésbé fontos végvidéki és kerületi főkapitányi vagy főkapitány-helyettesi tiszteket. Vö. Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle, 39. évf. (1997) 2. sz. 257–260., 272. Koháry a szőnyi tárgyalások végeztével helyi szinten folytatta a békével kapcsolatos munkát, az ún. szécsény–budai tárgyalások során kapott jelentős szerepet, itt már csak a nádor illetékessége alatt. A tárgyalások anyagát lásd: Stessel: *Adatok az 1628. évi szécsényi*, 430–452., 482–510.

⁶² Pálffy István 1626–1644 között volt Dunán inneni kerületi és egyúttal bányavidéki végvidéki főkapitány. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 271. Családi és hivatali iratanyagát lásd: ÖStA HHStA Familienarchiv Pálffy–Daun Kt. 9–12. passim. Az említett anyag nagy részét kiadta: Jedlicska Pál (szerk.): *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*. Budapest, 1910. 29–389. passim.

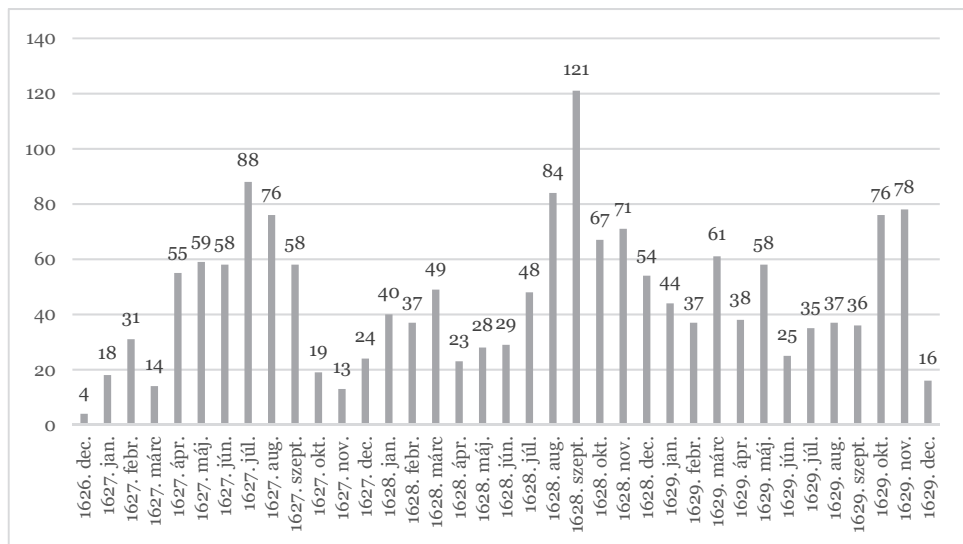
⁶³ Kiadott levelezését lásd: Stessel: *Adatok az 1628. évi szécsényi*, 430–452., 481–510. passim. Lásd még a Koháry család levéltárának vonatkozó iratait: Štátny Oblastný Archív v Banskej Bystrici (Besztercebányai területi állami levéltár, a továbbiakban: ŠOBA), Koháry Péter levelezése. (MNL OL X 1045 40575 sz. filmtári tekercs Nr. 861–913. passim.; C 1228. sz. filmtári tekercs Nr. 12084–12168. passim.)

⁶⁴ *Magyar Katolikus Lexikon XI.* Szerk.: Viczián János. Budapest, 2006. 1013.; Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főméltóságai: [az udvari méltóságok archantológiája: 1526–1848]*. Budapest, 1988. 99. Váci püspöki szerepéről lásd: Szarka Gyula: *A váci püspökség gazdálkodása a török hódítás korában. 1526–1686*. A bevezető tanulmányt írta és a kéziratot gondozta Molnár Antal. Vác, 2008. 98., 119., 185., 295. 1330. jegyz., 337., 347. 1640. jegyz., 354. 1723. jegyz., 369.

ság élére. A korszakra vonatkozó, Sennyeytől származó iratokat zömében már kiadták, kiemelő levelezése szétszóródott.⁶⁵

A békefolyamat fent említett időintervallumának (1626. december 18–1629. december 8.) teljes, pontosan datálható levelesanyagát első lépésben kizárólag mennyiségi szempontból érdemes értékelni és értelmezni, mivel ez az adatsor a békefolyamat ismeretében – de annak ismerete nélkül is – már önmagában képes rámutatni néhány érdekességre.

A vizsgált periódus összesen 1107 napot foglal magában. Abban az esetben, ha csak a napra pontosan datálható iratok számát (1738) vesszük figyelembe, a felek átlagosan 1,6 levelet váltottak egymással naponta. Ha az adatok egyenletesen oszlanának el, 30 nap átlagában 48 levéllel számolhatnánk. Az alábbi diagramon a vizsgált periódus havi szinten készült levelei láthatók.

A pontosan datálható levelek számának megoszlása havi bontásban, a békefolyamat teljes egészét illetően

Eszerint három olyan időszak (1627. április–október, 1628. július–október, kisebb mértékben 1629. szeptember–november) emelhető ki, amelyekben a levélforgalom nagyobb intenzitást mutat.

Amíg a tárgyalások időszakára (1627. július–szeptember) vonatkozóan széles, majd-hogynem teljes irattalománnyal dolgozhatunk, addig a ratifikációs folyamatnál csak Kuefstein báró – igaz ugyan, hogy szinte a teljes udvari adminisztrációval folytatott – levelezése, valamint a Haditanács rá vonatkozó iratai állnak rendelkezésünkre. Így az iratanyag egyelőre mennyiségi tekintetben sem ad kielégítően reprezentatív képet, valamint bizonyos

⁶⁵ ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 111. Konv. 1. passim.; ÖStA KA HKR Prot. Bd. 257., 258. 1627. Reg. és Exp. passim.; 1627. július 24. MNL OL P 108. Rep. 71. Fasc. 21a pag. 119–120. (MNL OL X 1527 6552. sz. filmtári tekercs). A kancellária békefolyamat alatti levelezésére lásd: MNL OL A 35 14. cím 3. csomó passim. (MNL OL X1 11896. sz. filmtári tekercs). Kiadott magyar nyelvű leveleit lásd: Jászay: *A' szónyi béke*, passim; Salamon: *Két magyar diplomata*, passim.

iratok túlsúlya torzíthatja is a vizsgálatokat. A későbbi kutatás célja kiegészíteni a hiányosságokat, hiszen például Esterházy Miklósnak is csak az udvari adminisztrációval 1628–1629-ben folytatott levelezése korábban kiadott részeit illesztettük adatbázisunkba.

Ugyanitt ki kell térnünk a szécsény–budai területvitára (1628–1629), amely a nagykövetséggel párhuzamosan zajlott. Ennek a levelesanyagát is még csak részlegesen gyűjtöttük össze, minek következtében csupán az 1627-es év levelezését vizsgáljuk részletekbe menően.

A diagram és a fenti periodizáció alapján a következő eredményekre jutottunk: a szónyi béketárgyalás 1627. évi levélforgalmát kiegészítve az 1626. december 18-i a fegyverszünet után írt levelekkel, 545 rekorddal dolgozhatunk. A levelek havi eloszlását vizsgálva a következő tendencia rajzolódik ki: bár az 1626. december 18. és 1627. április 30. közötti időszak levélforgalma átlagosnak mondható, az adatok mélyebb vizsgálata rámutat Esterházy Miklós kiemelkedő szerepére. Ugyanis, ha górcső alá vesszük az erre az időszakra vonatkozó, összesen 149 pontosan datálható levél feladóját és címzettjét, feltűnik, hogy Esterházy Miklós 67 levélben – a négy hónap levelezésének csaknem felében – érintett, 27 esetben mint feladó és 40 alkalommal mint címzett.

Címzettek:	II. Ferdinánd és HKR	Sennyei István	Koháry Péter	Esterházy Dániel	Marino Tudisi	Győr vármegye	Ismeretlen	„Mindazoknak, az kiknek illik”	Bethlen Gábor	Tholdalagi Mihály	Murteza budai pasa
Menny. (db):	13	1	1	1	0	4	1	1	0	0	5
Feladók:	II. Ferdinánd és HKR	Sennyei István	Koháry Péter	Esterházy Dániel	Marino Tudisi	Győr vármegye	Ismeretlen	„Mindazoknak, az kiknek illik”	Bethlen Gábor	Tholdalagi Mihály	Murteza budai pasa
Menny. (db):	3	0	0	0	1	0	0	0	2	1	6

Esterházy Miklós levélforgalma (1626. december 18. és 1627. április 30. között)

A vonatkozó anyag tartalmának áttekintése után megállapítható, hogy a fegyverszünetet követő négy hónapban az alábbi kérdéskörök kerültek előtérbe: A békefolyamat már ismertett témáin kívül ekkor próbáltak érvényt szerezni a fegyverszünetnek, miközben szignifikáns számú jelentés foglalkozott a török és a császári oldal portyáival. Továbbá a császári oldal ekkor kísérte meg az anyagi feltételek rendezését is. Esterházy Miklós ennyire kiemelkedő levélforgalma arra utal, hogy a béketárgyalást megelőző időszakban a szervező munka nagy részét ő végezte el.

Az 1627. május 1. és 1627. június 30. között folyó levelezésből megállapítható, hogy a megelőző hónapokhoz képest a levelek száma magas, ugyanakkor stagnáló tendenciát mutat. Az iratok tematikáját vizsgálva, a központi kérdések a tárgyalóbiztosok számára kiállítandó hitlevelek, a császári fél anyagi igényeinek rendezése körül forogtak, kiegészülve a korábbi hadjáratok és portyák alatt keletkezett károk összeírásával, valamint a tárgyalás

helyszínének kijelölésével. Az előző hónapokkal ellentétben ebben az időszakban a levelezésnek nincs kiemelkedő kommunikációs csatornája.

Több szempontból is az egyik legérdekesebb periódusként kell kezelni az 1627. július 1. és 1627. szeptember 30. közötti időszakot. Ezt már önmagában a levelezés megoszlása is alátámasztja, hiszen az 1626 végén és az 1627. évben keletkezett összes levél (545) csaknem fele (223, körülbelül 41%) ebben a három hónapban íródott. Az iratok továbbra is igen nagy számban pénzügyi vonatkozásúak, ami annak ellenére is feltűnő, hogy még nem tekintettük át a pénzügyi kérdéseket érintő kamarai iratanyagot. Ebben az időszakban felmerült Vác átadásának és Erdély békébe való belefoglalásának kérdése is. Jól látható az is, hogy amíg a biztosok Szőzinnél tárgyaltak, a nádor és a budai pasa is mozgósítottak, valamint visszatartották egymás követeit, hogy ezzel is nyomást gyakoroljanak a tárgyalópartnerükre. Ennek következtében felélénkült a határ menti portyák és harcok, ami újra megakasztotta a tárgyalás menetét.

Meglepő lehet az a tény, hogy a tárgyalás ezen időszakában a nádor és a Szőzinybe rendelt megbízottak kommunikációja nem regisztrálható. Ugyanakkor a tárgyidőszakra vizsgált 223 levélből a nádor összesen 66-ban (körülbelül 30%) érintett: 27 esetben feladó és 39-ben címzett. Ha megvizsgáljuk az általa küldött és fogadott leveleket, a következő megállapításra juthatunk: összevetve az 1627. július 1. – 1627. szeptember 30. közötti időszakkal, a nádor még mindig egyik központi figurája a kommunikációnak, meglepő módon azonban levélváltásra utaló információ a császári tárgyalóbiztosokkal csak közvetett adatokból olvasható ki. A tárgyalt időszakban négy levelet regisztráltunk, amelyeket testvérének, a tárgyalóbiztos Esterházy Dánielnek küldött, viszont adatbázisunkban nem szerepel olyan levél, amelyet a tárgyalóbiztosok Esterházy Miklósnak küldtek volna.

Címzettek:	II. Ferdinánd és HKR	Sennyei István	Koháry Péter	Esterházy Dániel	Marino Tudisi	Győr vármegye	„Mindazoknak, az kiknek illik”	Bethlen Gábor	Tholdalagi Mihály	Murteza budai pasa	Tassy Gáspár	Tassy Gáspár és Révay Lajos	Pálffy István	Török biztosok
Menny. (db):	5	0	0	4	0	3	1	1	2	5	4	1	1	0
Feladók:	II. Ferdinánd és HKR	Sennyei István	Koháry Péter	Esterházy Dániel	Marino Tudisi	Győr vármegye	„Mindazoknak, az kiknek illik”	Bethlen Gábor	Tholdalagi Mihály	Murteza budai pasa	Tassy Gáspár	Tassy Gáspár és Révay Lajos	Pálffy István	Török biztosok
Menny. (db):	24	0	0	0	1	0	0	2	1	6	4	0	0	1

Esterházy Miklós levélforgalma (1627. július 1. és 1627. szeptember 30. között)

A rendelkezésünkre álló levélforgalom alapján tehát feltételezhetjük, hogy a kommunikáció a tárgyalóbiztosok és a nádor között Bécs közbeiktatásával történt. Ebben a három hónapban a tárgyalóbiztosok 16 levelet küldtek a császárnak, illetve a Haditanácsnak, és ugyanennyi levél érkezett a császártól és a Haditanácstól a biztosokhoz. Bár adataink nem

mutatnak ki írásos kommunikációt a tárgyalóbiztosok részéről a nádor irányába, a tárgyalások iratanyagának további feldolgozása ezt módosíthatja. Úgy véljük azonban, hogy a további forrásfeltárások a fent ismertetett arányokat jelentős mértékben nem fogják módosítani.

Érdekes adalékot szolgáltat Esterházy Miklós levelezőpartnereinek listája is, amelyből világosan látszik, hogy intenzív kapcsolatot tartott fenn a császári udvarral, illetve Murteza budai pasával is, a nádor hat levelet kapott a pasától és ötöt küldött neki. Ezekhez hozzávehetjük az ekkor a budai udvarban tartózkodó titkáranak, Tassynak a leveleit (4) is. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a nádor a tárgyalóbiztosoktól függetlenül is tárgyalt a budai pasával a béke ügyében.

Az ezt követő három hónap (1627. október–december) alatti levelezés nagyságrendileg 10%-a az éves levelezésnek, a nádor személyéhez pedig mindössze 13 levél kapcsolódik. A béketárgyalásokat követően tehát visszaesett a vizsgált felek közötti kommunikáció volumene, a békefolyamat súlypontja a Portára és a Habsburg-udvarba, a ratifikációs folyamat végső helyszíneire tevődött át.

A fent felvázoltak további feladatokat jelölnek ki. Szűkebb értelemben azt, hogy miként tisztítható a kép a nádor vonatkozásában az adatbázis bővítése során, szélesebb értelemben pedig abban, hogy nemcsak a császári oldalt, hanem a felek egymással folytatott kommunikációját is mennyiségi és minőségi (tartalmi) vizsgálódás tárgyává tesszük, illetve a fent említett korlátokat (az időhatárok és a kommunikációs csatornák hiátusait) feloldjuk.

A szövegkorpusz kiegészítésével az adatbázis teljesebbé válhat, ami a levelezés tematikus elemzése révén mélyreható vizsgálódásokat tesz lehetővé. Így választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy a nádor miért a tárgyalóbiztosok feje fölött átnyúlva tárgyalt, és mely kérdésekben hozott eredményt ezen lépése, továbbá, milyen módon befolyásolta a szőnyi tárgyalások menetét a budai pasa és a nádor egyezkedése.

Befejezés

A fentiekben bemutatuk a szőnyi béketárgyalások Habsburg-intézményrendszerét és személyi apparátusát, ismertettük az azt követő ratifikációs folyamat szakaszolását, valamint a vonatkozó iratanyag alapján készülő adatbázisunk lefektetett sarokpontjait. Természetes, hogy az adatbázis hiátusai miatt még nem tudunk a békefolyamat minden periódusára mérvadó következtetéseket levonni (1628–1629), de már így is megmutatkoznak az 1627. évre jellemző tendenciák.

Az 1627-es év levélforgalmát vizsgálva megfigyelhettük a béketárgyalás szervezési periódusának, magának a béketárgyalások időszakának, valamint az azt követő hónapok kommunikációjának változó intenzitását és a forrásbázis reprezentativitási problémáit (például a nagykövetség iratanyagának túlsúlyát). A feladók és címzettek vizsgálatával az adatbázis arra is lehetőséget ad, hogy kommunikációs gócpontokat, illetve csatornákat emeljünk ki. Az előbbire példaként említettük Esterházy Miklós szervezőtevékenységét. Az 1627. január–április hónapjaiban a levélforgalom 41%-a, illetve július–szeptember hónapokban az összlevelezés 30%-a kapcsolódott hozzá. Az utóbbi esetben világosan megmutatkozik, hogy a nádor és a tárgyalóbiztosok Bécs közbeiktatásával „értekeztek” egymással, szignifikáns, direkt kommunikáció egyelőre nem mutatható ki közöttük. Ez a tény pedig rávilágít arra is, hogy a további, elengedhetetlen levéltári kutatások a hiátusok mellett az egy-egy periódust érintő forrás egyenetlenségeket is kiküszöbölhetik a későbbiekben. Az adatbázis rámutatott arra, hogy a nádor és a kancellár közötti kapcsolatra jelenleg nincs adatunk, valamint, hogy Kuefstein báró nagykövetségének anyagában viszont nagy számban fordulnak elő az olyan egyedi esetek, amelyek pontosításához és pótlásához további kutatások szükségesek.